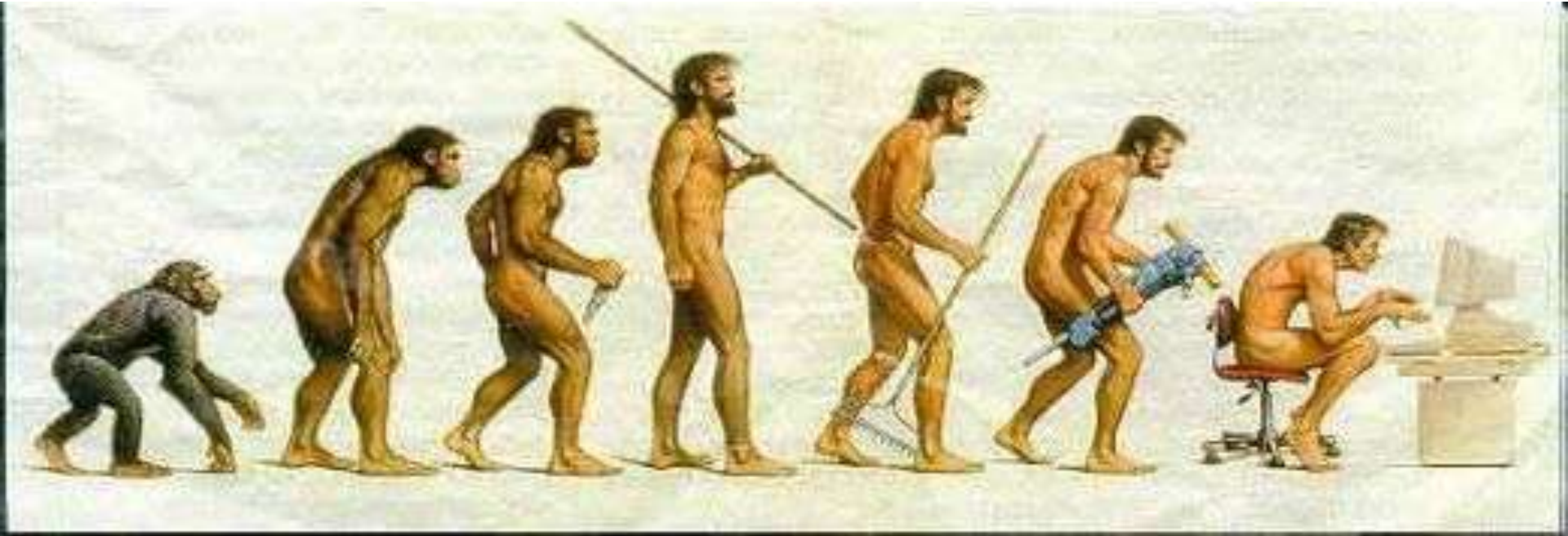

D-vitamiin – kas ainult tervete luude ja hammaste vitamiin?

**Tiiu Liebert
TTÜ TI emeriitdotsent**

Inimese areng

**Kehamassiindeks (KMI): kehakaal kg-des /
pikkuse ruuduga meetrites**

KMI 18,5-24,9kg/m² – normaalne kehakaal

KMI 25-29,9 kg/m² – ülekaal ehk eelrasvumine

KMI ≥ 30 – rasvumine

Ülekaal ja rasvumine, %

Lapsed 10-11 a	poisid	tüdrukud
Normaalkaal	55	64
Ülekaal	15	9
Rasvumine	28	23
Täisealised 60-64 a	naised	mehed
Normaalkaal	19	20
Ülekaal	37	45
Rasvumine	43	34

● Kehaline koormus tugevdab luid

- **Luu on elus kude**
- **Kehaline koormus:**
  - soodustab uue luukoe teket ja tugevdab seda
  - tugevdab lihaseid
- **Nii luud kui ka lihased muutuvad tugevamaks kui lihased suruvad luudele**
- **Luid tugevdav kehaline koormus on eriti tähtis lastel, kuna puberteedieas suureneb luude mass kõige rohkem**

● **Vitamiini D on peamiselt vaja:**

- **kaltsiumi ja fosfori piisavaks omastamiseks,**
- **soodustamaks luude ja hammaste arengut,**
- **lihaste koordineerimise parandamiseks,**
väheneb kukkumiste oht
- **vere hüübimise ja südame tegevuse töö toetamiseks,**
- **infektsiooni- ja diabeediriski vähendamiseks.**

● **Rahhiit – eelmise sajandi alguse raske lastehaigus**

- **Rasked luumuutused lastel**
- **1913. avastati, et tursamaksaõli ravib rahhiiti**
- **1930. a. avastati D vitamiini ja UV valguse rahhiiti raviv ja ennetav toime**

● Toidust saadav D-vitamiin

- **D3-vitamiin=kolekaltsiferool**

- Loomset päritolu, millel parem bioloogiline omastatavus. Allikad:

- kala (lõhe, forell, kilu, räim, ahven)
    - rikastatud toiduained
    - munakollane, maks

- **D2-vitamiin=ergokaltsiferool**

- Taimset päritolu – põhiliselt kukeseened

Toidust saadava D-vitamiini imendumiseks on vaja rasva

D vitamiini staatus maailmas

- Maailmas 1 mlrd elanikku D vitamiini defitsiidis
- D vitamiini **defitsiit** ($25(\text{OH})\text{D}_3 < 25 \text{ nmol/l}$) on rohkem levinud Euroopa Vahemeremaades kui Põhjamaades, kuna viimastes süüakse rohkem rasvast kala ja toidulisandeid (Kreekas talvel 47%-l täiskasvanutest)
- D vitamiini **vähesus** - alla 50 nmol/l. Väga levinud talvel Euroopas (Madalmaades 45% meestest ja 56% naistest)

Toitumissoovitustes ja D vitamiini staatuse hindamisel kasutatavad ühikud

- **Euroopa Liidus mikrogrammides μg**
- **Põhja Ameerikas rahvusvahelistes ühikutes IU**
- **$1 \mu\text{g} = 40 \text{ IU}$, $1 \text{ IU} = 0,025 \mu\text{g}$**
- **D vitamiini staatust hinnatakse**
- **25-hüdoksükolekaltsiferooli ($25(\text{OH})\text{D}_3$) ehk kaltsidiooli sisalduse järgi seerumis**
- **Euroopa Liidus nmol/l**
- **Põhja Ameerikas ng/ml**
- **$1 \text{ nmol/l} = 0,4 \text{ ng/ml}$**
- **$25 \text{ nmol/l} = 10 \text{ ng/ml}$**

Toidulisand

Toidulisand on toit, mille kasutamise eesmärgiks on tavatoitu täiendada.

Vitamiinide sisaldus väljendatakse:

- **numbrilisel kujul**
- **protsendina päevasest täiskasvanud inimesele soovitatavast kogusest**
- **Viimane sätestatud EL direktiiviga, ei lange kokku vastava riigi toitumissoovitustega**
- **D vitamiin 5 µg**
- **Näide: 10 µg 200% soovituslikust kogusest**

Ainsaks märkimisväärseks D vitamiini allikateks on:

- **rasvased kalad (lõhe, forell, sügisene räim, sardiin jt.).**

(NB! Kalapulgad ja –burgerid ei sisalda D vitamiini)

- **Vitaminiseeritud toiduained: piimatooted, margariinid, hommikuhelbed, mahlad, teraviljatooted jt.**

Kalast saadava D vitamiini kogust on raske hinnata

- Merest püütud lõhe 12,5-25 µg/100g
- Kalakasvatuse lõhe 2,5-6,25 µg/100g

Põhjuseks kalasööda vähene D vitamiini sisaldus

- **WHO/FAO uurimuses tõdeti, et kalakasvatuse lõhe on rohkem saastunud dioksiinidega, kuna neid leidub söödas. Seepärast ei soovita süüa kalakasvatuse lõhet rohkem kui 1-2 korda nädalas**

Kala tarbimine Eestis tervisekäitumise uuringute alusel 2005 ja 2008 a.

Kooliõpilased:

- 19,8% ei söö mitte kunagi, 34,9% alla korra nädalas, 23,3% kord nädalas, 12,2% 2-4 päeval nädalas**

Täiskasvanud:

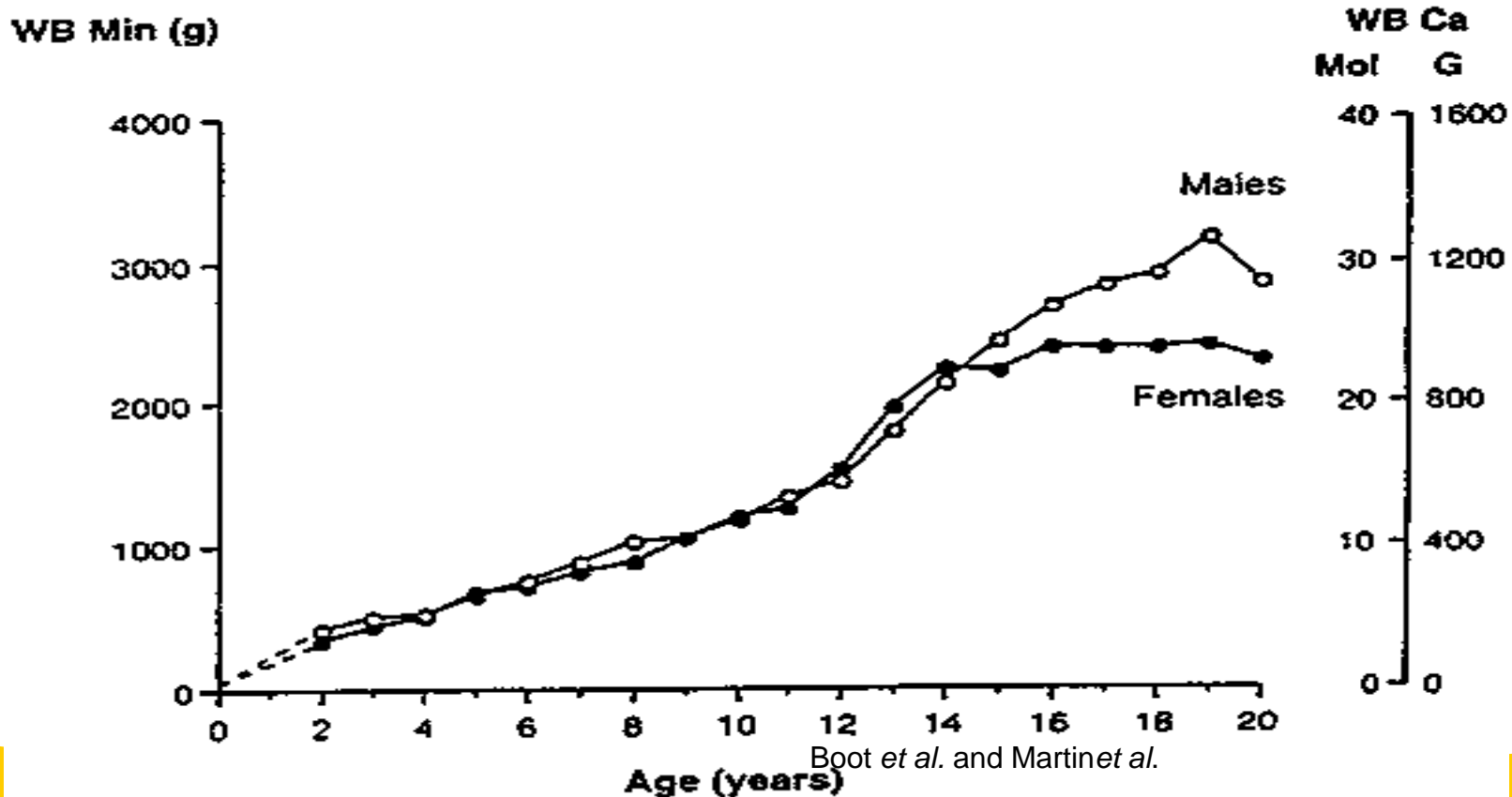
- 25,5% ei söö mitte kunagi, 49,2% sööb 1-2 korda, 16,4% 3-5 korda ja 8,9% 6-7 päeval nädalas**
- Järeldus: kala, kui parima D vitamiini allika, tarbimine on Eestis väike**

Kui palju peaks sööma/jooma, et saaks 10µg D vitamiini ainult ühest allikast

- Piima (2.5%) peaks päevas jooma 20 liitrit
- sööma 100g vitaminiseeritud margariini
- 8 keskmist muna
- 4 kg juustu
- 1,4 kg võid
- 120 g soolaheeringat
- 4 kg maksa

● Keha kaltsiumisisaldus kasvab kogu kasvuaea jooksul

Kaltsiumi soovitus

Kaltsiumil koos fosforiga on oluline roll luukoe moodustumises

Kaltsiumi soovitus (RI) mg:

- **Kuni aasta** **550**
- **Kuni 5 a.** **600**
- **6-9 a.** **700**
- **10-30 a.** **900**
- **30 ja vanemad** **800**
- **Rasedad** **900**
- **Rinnaga toitvad** **900**

900 mg kaltsiumit on

- 760 ml piimas
- 110 g juustus
- 320 g piimašokolaadis
- 770 g kohupiimas
- 1,6 kg jää- või lehtsalatis
- 1,9-2 kg brokkolis

K vitamiin, mida on palju brokkolis, töötab koos **D** vitamiiniga ja aitab siduda kaltsiumit luudesse.

Kofeiin

- **Kofeiini süüdistatakse kaltsiumi imendumise vähendamises, kuid veenvad tõendid puuduvad**
- **Pärast kofeiini sisaldava joogi joomist suureneb küll veidi kaltsiumi väljutamine uriiniga ja väheneb kaltsiumi imendumine, kuid keha kompenseerib selle päeva jooksul**
- **Postmenopausis naiste uuring näitas, et kui kaltsiumi tarbimine oli piisav (800mg) ei ole kofeiinil erilist mõju**
- **Kui kaltsiumi oli vähe, vähendab 3 tassi kohvi joomine luutihedust**

Liigne keedusool

- **Toidu liigne soolasisaldus soodustab kaltsiumi väljutamist uriiniga**
- **Teistmeliste tütarlaste uuringud näitasid, et liigne sool vähendab kaltsiumi imendumist peensoolest**
- **Koos soolaga väljutatakse ka kaltsium, suureneb osteoporoosi ja neerukivide tekke risk**
- **Kahjuks puuduvad kindlad tõendid, et soola vähendamine toidusedelis vähendab luumurdude ohtu, kuigi soola vähendamine on igati tervislik**

Karboniseeritud karastusjoogid

- **Karboniseeritud karastusjooke, eriti kola-jooke on seostatud kaltsiumi imendumise vähenemisega**
- **Karastusjookides sisalduva fosfori ja kofeiini kahjulikku toimet ei toeta uurimused.**
- **Erandiks kõrge kofeiinisisaldusega energiajoogid**
- **Kui karastusjookidel on kahjulik mõju, siis pigem selles, et juuakse piima vähem**
- **Karboniseerimine ei vähenda luutihedust, küll aga on suure kaltsiumisisaldusega karboniseeritud mineraalveed kasulikud, kuna on head kaltsiumi allikad**

Osteoporosis and Nutrition Part 1 of 2 - The Role of Calcium and Other Nutrients on Osteoporosis.

● D-vitamiini staatuse hindamine

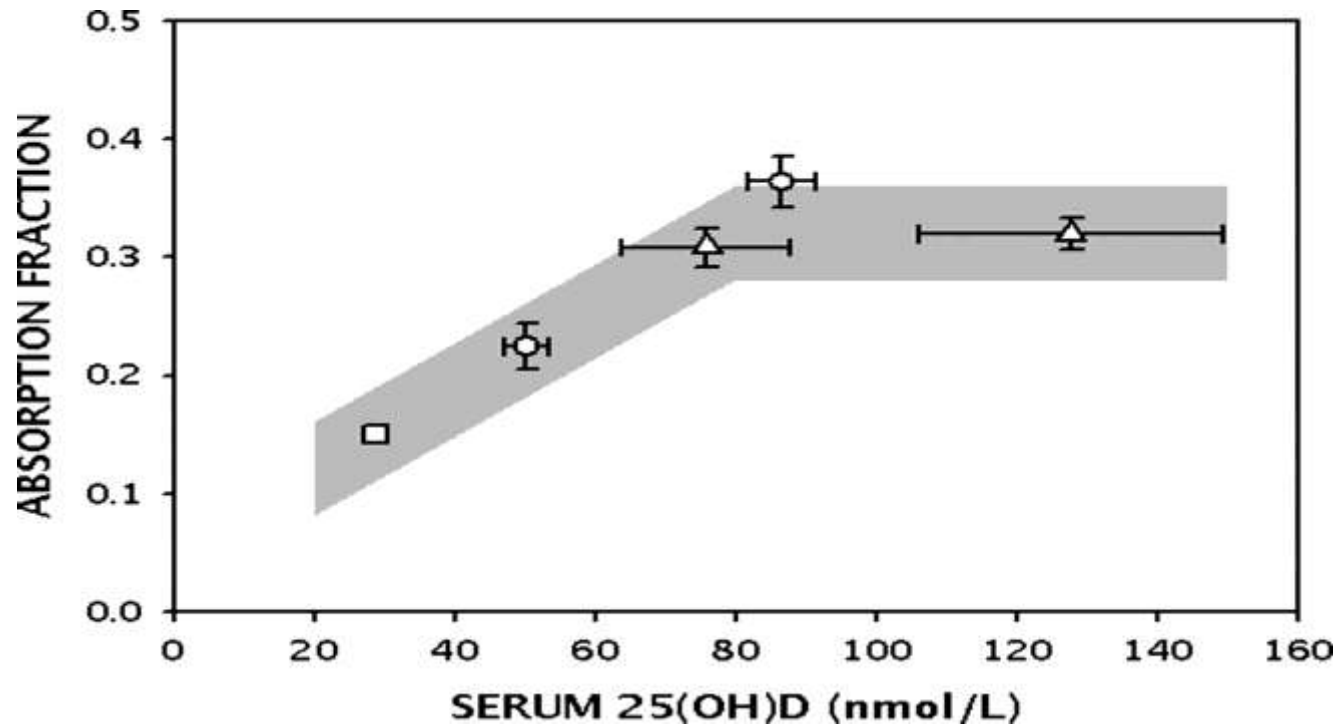
- MAKSAS tekib kolekalsiferoolist 25-hüdroksükolekalsiferool (25(OH)D₃) ehk kaltsidiool

Seerumi kaltsidiool peegeldab organismi D-vitamiini sisaldust

- **<30** nmol/l defitsiit e. avitaminoos
- **<50** nmol/l vähene e. hüpovitaminoos
- üle 50 nmol/l piisav kogus
- 80 nmol/l optimaalne kogus kaltsiumi imendumiseks
- **>350** nmol/l – toksiline

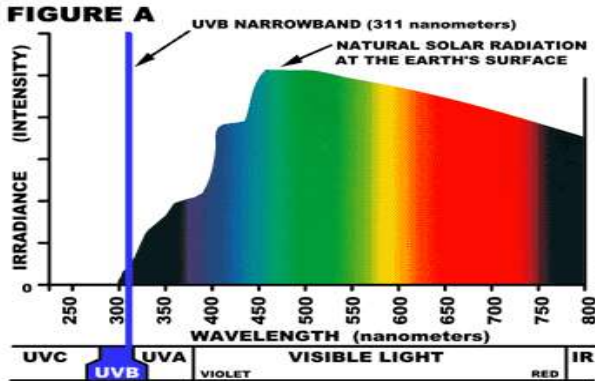
- NEERUDES tekib kaltsitriool ehk **aktiivne hormoon**, mis koguneb kõigisse rasva sisaldavatesse kudedesse

Kaltsiumi absorptsioon sõltub seerumi kaltsidioli tasemest

Heaney R P CJASN 2008;3:1535-1541

Dr. Robert P. Heaney, Creighton University, 601 N. 30th Street, Suite 484

UVB kiirgus

- **UV kiirgus on elektromagneetiline kiirgus, mille lainepikkus on väiksem kui nähtaval valgusel, kuid suurem kui röntgenikiirtel**
- **UV kiirgus jagatakse olenevalt lainepikkusest**
- **UVB ehk keskmise lainepikkusega on 315 nm–280 nm**
- **Vitamiin D₃ tekib nahas just neil lainepikkustel**

● **D-vitamiini süntees nahas**

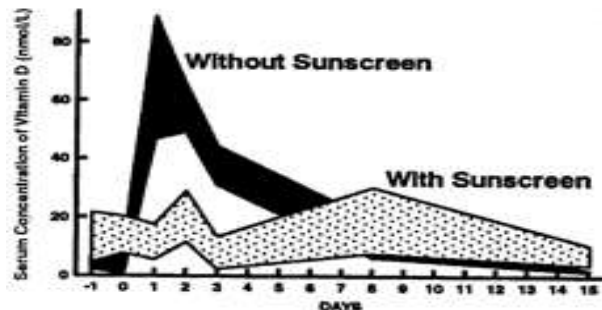
NAHAS tekib päikese UVB- kiirguse toimele 7-hüdroksükolesteroolist kolekaltsiferool (D3):

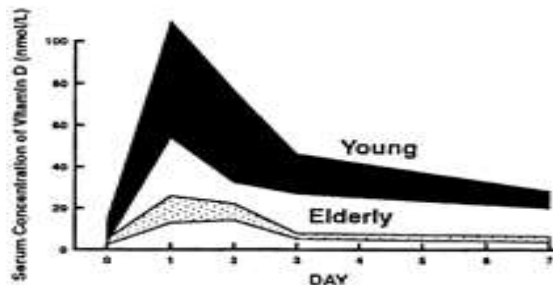
- **ei teki ülemäära**
- **20 min päikesevanni juunis, juulis vastab 10 ug-le D-vitamiini annusele**
- **Moodustumist vähendab/takistab:**
  - » **vananemine**
  - » **päikesekaitse kreemid**
  - » **naha tume pigment**

D vitamiini süntees nahas oleneb päikesekaitsekreemidest ja vanusest

A

B

■ Holick MF. McCollum Award Lecture, 1994: vitamin D: new horizons for the 21st century. Am J Clin Nutr 1994;60:619–30. [\[Abstract/Free Full Text\]](#)

● Liigse päevitamise ohud

- **Suureneb nahavähi risk**
- **Naha enneaegne vananemine**
- **Suureneb silmahaiguse katarakti risk**
- **Päevitamisest ohutumaks D vitamiini allikaks peetakse toitu ja toidulisandeid**

- **Hawaii elanikel oli kaltsidioli tase madalam kui Wisconsinis elavatel rinnaga toitvatel emadel, kes tarbisid D vitamiini toidulisandit**
- **51% palju päikese käes viibivatel Hawaii noortel tervetel surfaritel oli kaltsidioli tase alla 75 nmoli/l.**

Source: UNIV OF WISCONSIN
submitted to _

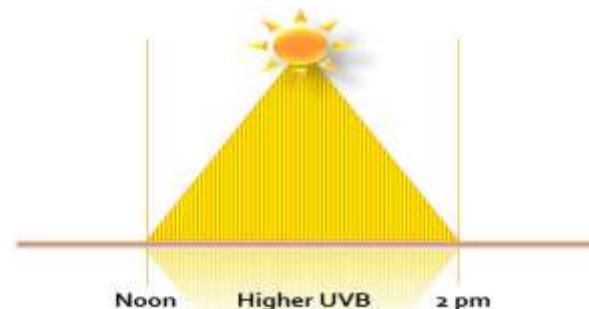
UV kiirguse toimel tekkinud D vitamiini kogus on küllaldane küll hetkevajaduse rahuldamiseks, kuid mitteküllaldane varude moodustamiseks.

2007 a. TÜ teostatud täiskasvanute uuringute alusel oli talvel:

- hüpovitaminoos 73%, avitaminoos 8%, optimaalne 3%

Suvel:

- hüpovitaminoos 29%
- optimaalne 12%

Täienduskonverents KLIINIK 2010. 01.-03.02.2010.a. Dorpat Konverentsikeskus

D-vitamiin ja osteoporoos - Mart Kull

● Miks on D vitamiini tarbimissoovitusi suurendatud?

- **Pikka aega peeti normaalseks kaltsidioli tasemeks 25 nmol/l (10 ng/ml), mis takistab kaltsiumiainevahetuse olulist häirimist – rahhiidi ja osteomalaatsia väljakujunemist.**
- **Uued uuringud on näidanud, et kaltsiumi ainevahetus on häiritud juba alla 50 nmol/l**
- **Eeskätt suureneb kõrvalkilpnäärme hormoonide aktiivsus, mis soodustab luuhõrenemist**

Eesti 2015. a. toitumis- ja liikumissoovitused

- **Lapsed kuni 2 aastat toidulisandit $10\mu\text{g}/\text{p}$ (400 IU)**
- **Lapsed ja täiskasvanud $10\mu\text{g}/\text{p}$ (400IU), kui toit ei taga seda, siis võib olla vajalik lisatarbimine kuni $10\mu\text{g}$ (400 IU) päevas**
- **Eakad 61+ on soovitatav aastaringset lisatarbimine kuni $20\mu\text{g}$ (800 IU) päevas**
- **Rasedad ja rinnaga toitvad emad lisatarbimine kuni $10\mu\text{g}/\text{p}$ (400IU)**

● Soome 2011. a. D vitamiini uued soovitused

- **Alla 2 aasta vanustele alates kahe nädala vanusest 10 µg toidulisandit vaatamata sellele, kas laps saab rinnapiima või muid toidusegusid.**
- **2–18- aastastele 10 ug, et seda tagada 7,5 µg toidulisandit aastaringset.**
- **Rasedatele ja rinnaga toitvatele emadele soovitatakse aastaringset 10 µg toidulisandit**
- **Eakad 60+ 20 µg toidulisandit aastaringset**

● **Tarbimise ohutu ülempiir**

EL Toiduohutusameti (EFSA) poolt kinnitatud:

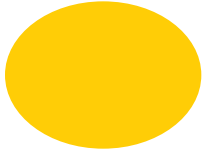
- **Lapsed - kuni 12 kuud 25µg/p, kuni 10 aastat 50µg/p e. 1000 IU**
- **Kõik ülejäänud 100µg/p e. 2000 IU**
- **Tervisele on ohtlik pikaajaline üle 140 µg/p tarbimine**
- **Põhjustab hüperkaltseemiat, neerupuudulikkust**
- **Lapsed on tundlikumad D vitamiini liiga suurtele annustele**

Raseduse ajal suureneb kaltsiumi vajadus,

● kuna kaltsiumiga on vaja varustada ka arenevat loodet

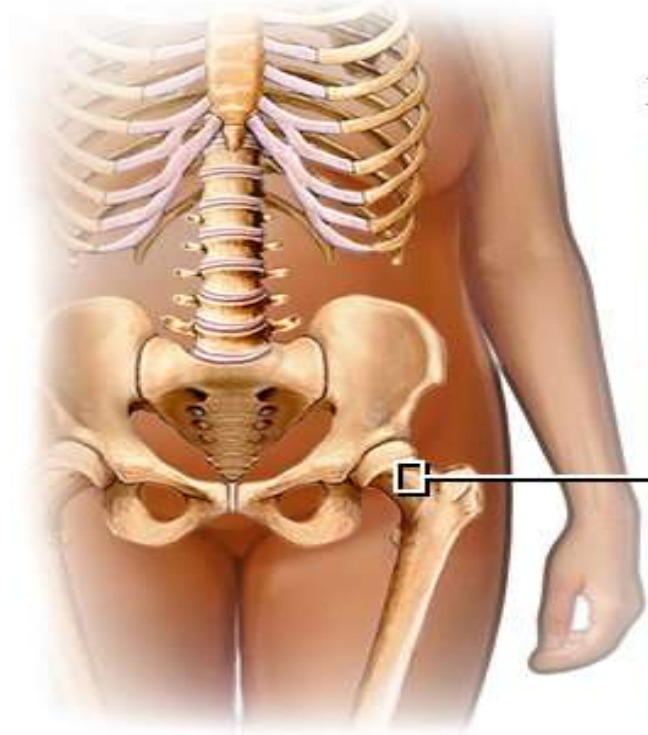
- **Lootesse koguneb ca 21g kaltsiumit (täiskasvanud inimeses ca 1 kg)**
- **80% koguneb sellest viimasel trimestril, kui toimub luude mineraliseerumine**
- **Parimaks kaltsiumiallikaks on piimatooted. Kaltsiumi paremaks omastamiseks peab inimene saama piisavalt D vitamiini**
- **Selle tagajärjel moodustuvad lootel tugevad luud ja terved hambaalged**
- **ning ei lagune raseda enda hambad.**

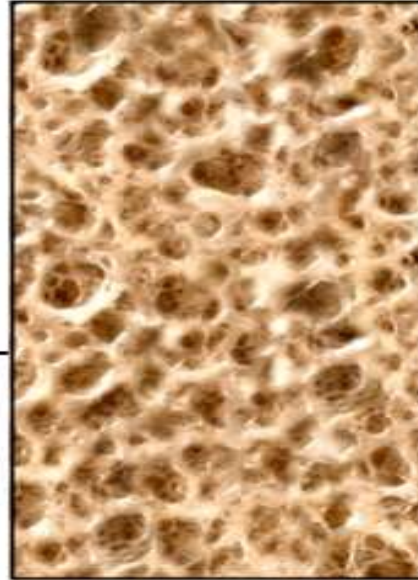

Osteoporosis

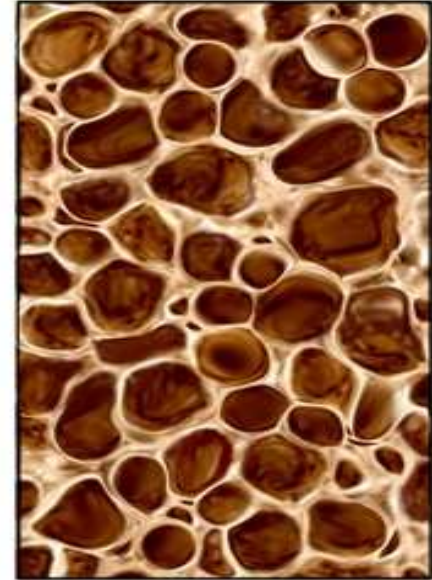
Osteoporosis leads to porous

Normal bone matrix

Osteoporosis

Osteoporoosi statistika maailmas

- Iga 3 sek möödudes toimub 1 osteoporoosist põhjustatud luumurd
- Osteoporoosi käes kannatab 200 miljonit naist:
  - kümnendik 60-70 a.,
  - viiendik 70-80 a.,
  - kaks viiendikku 80-90 a.
  - kaks kolmandikku >90 a. naistest

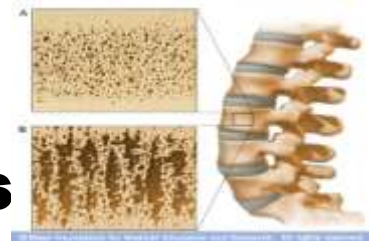
Osteoporoos ja mehed

- **Umbes 20-25% reieluumurdudest on meestel**
- **Keskmine suuremus esimese 12 kuu jooksul on 20%, meestel suurem kui naistel**
- **Üle 50 a. meestel on osteoporoosist tekitatud luumurru tõttu suuremus 30%, see on sama, mis eesnäärme vähi tõttu**
- **<1/4 saavutab murrueelse füüsilise võimekuse**

Osteoporoosi levimus Eestis

- **Lülisammas**

**s.o kuni 48 000 eestlast (40-70a.)
osteoporoosiga lülisamba piirkonnas**

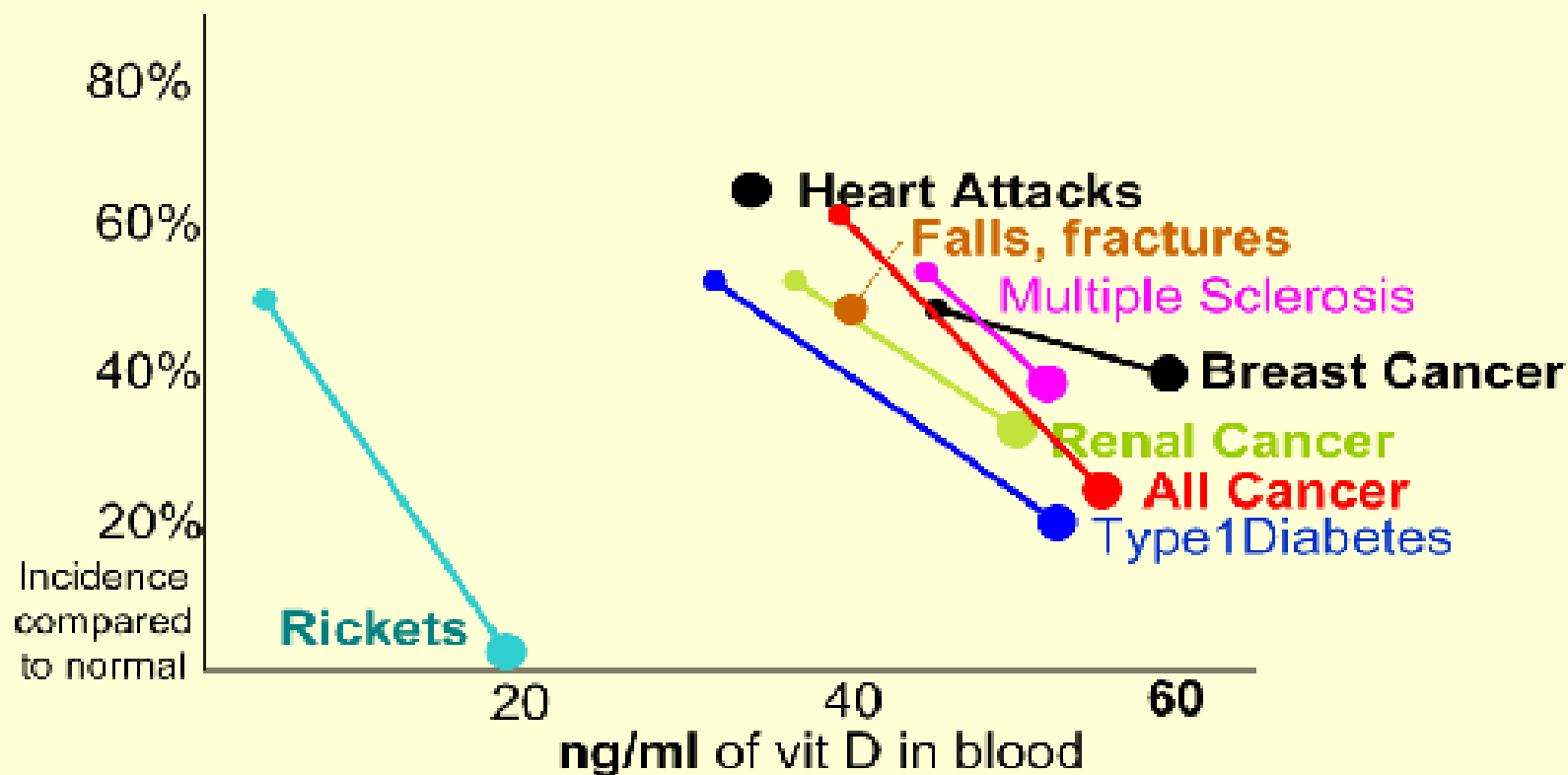

- **Reieluukael**

**s.o kuni 12 000 eestlast osteoporoosiga
reieluukaela piirkonnas (40-70a.)**

More Vitamin D in blood reduces incidence of major health problems

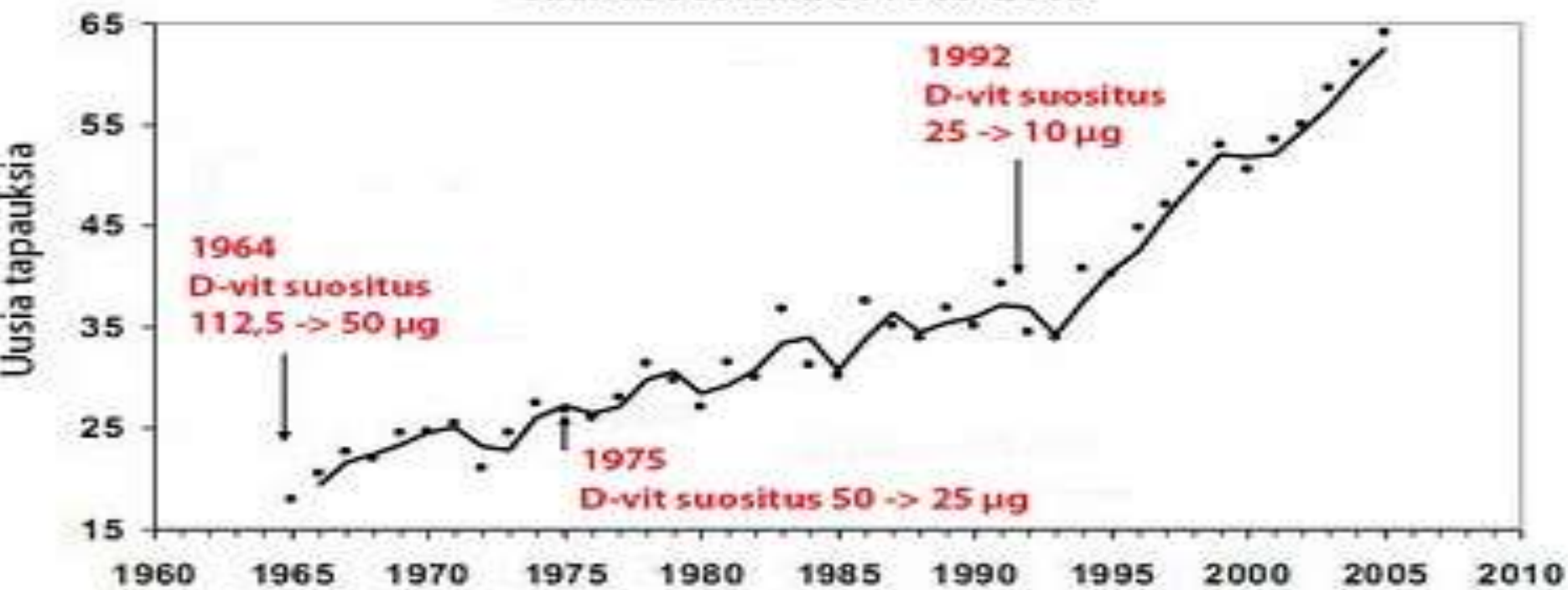
D-vitamiin ja diabeet

Piisav D vitamiin:

- **pidurdab või lükkab edasi diabeedi avaldumist**
- **vähendab raskeid komplikatsioone diabeetikutel**
- **parandab insuliini sünteesi ja eritumist nii katseloomadel kui ka inimestel**
- **Soovitav seerumi 25(OH)D tase 75-150 nmoli/l**
- **Ainult toidust vajaliku koguse D vitamiini saamine raske, soovitatakse toidulisandeid**

[J Nutr.](#) 2005 Feb;135(2):3. Vitamin 23-5D in type 1 diabetes prevention. [Harris SS.](#)

Vuotuinen tyypin 1 diabeteksen ilmaantuminen Suomessa
alle 14-vuotiailla per 100 000 asukasta ja D-vitamiinin
saantisuosituksien muutokset 1965-2005

D vitamiin & I tüüpi diabeet

(Soome toitumisuuring)

- **Rasedus**

- Rasedate kalamaksaõli tarbimine ⇒ diabeedi risk ↓

- **Lapsed**

- D vitamiini toidulisand ⇒ diabeedi risk ↓
- D vitamiini doos ↑ ⇒ diabeedi risk ↓
- D vitamiini defitsiit ⇒ diabeedi risk ↑

● D-vitamiin ja kasvajad

Vähenenud S-25(OH)D3 sisaldus on seotud jämesoole-, rinna-, eesnäärmevähi esinemisega

- **Kaltsitriooli kaitsemehanism kasvaja tekkes:**
  - **Reguleerib rakkude jagunemist kasvajarakkudes**
  - **Takistab kasvajarakkude invasiooni**
  - **Lisab raku programmeeritud hävinemist (apoptoos)**
- **Kaltsitriool ja selle analoogid tõhustavad teatud kemoterapeutikumide vähivastast toimet in vitro ja loomkatsetes**

D-vitamiin ja allergiad

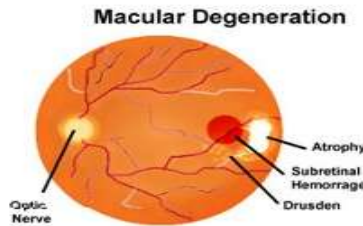
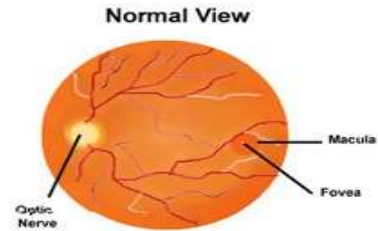
- **3100 last hõlmava uuringu põhjal selgus, et nendel, kellel oli D vitamiini defitsiit või vähesus olid 17 uuritud allergeenist 11 suhtes tundlikud**
- **D vitamiini defitsiit rasedatel soodustab allergia ja astma teket lastel**
- **Mõned inimesed võivad olla allergilised ka D vitamiini toidulisandite suurte annuste suhtes**

Erkkola M, Kaila M, Nwaru BI, et al Maternal vitamin D intake during pregnancy is inversely associated with asthma and allergic rhinitis in 5-year-old children. Clin Exp Allergy 2009; **39**: 875–882.

D vitamiin ja nägemine

- <75 aastaste naiste puhul võib D vitamiini piisav tarbimine vähendada haigestumist varajasse vanusest tingitud

kollatähni kärbumisse kinnitab 1313 naist hõlmav Buffalo Ülikooli uurimus. Haigus tabab Eestis ca 115 tuhandet elanikku. Nägemisvälja keskel tume laik.

• **Kas D vitamiin aitab kaalu langetada?**

- **Minnesota Ülikooli teadlased leidsid, et rasvunud inimestel on vähendatud energiasisaldusega dieedi (750kcal) puhul kaalu kergem langetada. Neil, kelle D vitamiini tase oli kõrgem kaotasid kaalu enam.**

Soovitatakse 1,000-2,000 IU (25-50ug) päevas.

- **Ühe uurimuse põhjal, kus osales ainult 32 inimest, on järeldusi teha enneaegne.**
- **Dieedi energiasisaldus on liiga väike**

- **Leitud on pöördseos KMI ja seerumi 25(OH)D vahel, kusjuures mõned (kuid mitte kõik) toidulisandite uuringud näitavad rasvunud inimestel**

seerumi 25(OH)D kontsentratsiooni madalamat taset kui normaalkaalus inimestel. Kuna andmeid on limiteeritult, ei soovitata rasvunud inimestele kõrgemaid vitamiini D annuseid kui normaalkaalulistele

Kokkuvõte

- **D vitamiin ei ole ainult tervete luude vitamiin, vaid vajalik inimese terviseks ja heaoluks üldse.**
- **D vitamiini defitsiit võib suurendada pahaloomuliste kasvajate, diabeedi ja reumatoidartriidi jt. haiguste riski.**
- **Piisavaks D vitamiini staatuseks on toitumissoovituste kohaselt üle 50nmol/l, TÜ Kliinikumi arstide soovituste kohaselt optimaalne 75-80nmol/l.**

Tänaan!